

Рецензію
отримано
26.05.2026
Голова спеціалізованої
вченої ради ДФ 26.133.119
проф. С.О. Караман

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.133.119
у Київському столичному університеті
імені Бориса Грінченка
доктору педагогічних наук, професору,
професору кафедри української мови
Факультету української філології,
культури і мистецтва
Караману Станіславу Олександровичу

РЕЦЕНЗІЯ

Овсієнко Людмили Миколаївни, доктора педагогічних наук, професора, професора кафедри української мови Факультету української філології, культури і мистецтва Київського столичного університету імені Бориса Грінченка на дисертаційну роботу **Тарапати Єлизавети Володимирівни «Методика формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури засобами експресивного синтаксису»**, подану до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки.

Актуальність теми дослідження Тарапати Єлизавети Володимирівни зумовлена необхідністю модернізації змісту й методики мовної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури в умовах сучасних трансформацій освітнього процесу в ЗВО. Посилення вимог до професійної мовної компетентності педагога актуалізує проблему не лише засвоєння системи граматичних знань, а й формування здатності до їх свідомого, функційно вмотивованого та стильово доцільного використання в різних ситуаціях педагогічної комунікації.

Аналіз практичної підготовки філологів засвідчує, що традиційне орієнтування на репродуктивне засвоєння граматичного матеріалу не забезпечує належного рівня сформованості граматичної компетентності як інтегрованої здатності, що поєднує знання мовної системи, практичні мовленнєві вміння та професійно-комунікативну готовність. Це зумовлює потребу в переосмисленні методичних підходів до навчання граматики з урахуванням її комунікативної, текстотвірної та стильової функцій.

У цьому контексті вагомого значення набуває залучення засобів експресивного синтаксису як ефективного дидактичного ресурсу, що дає змогу поєднати структурно-граматичний аналіз із комунікативно-прагматичним та емоційно-оцінним осмисленням мовних явищ. Використання цих засобів сприяє розвитку вміння застосовувати синтаксичні конструкції залежно від мети, стилю та адресата мовлення, що є важливим складником мовленнєвої культури майбутнього фахівця-вчителя.

Таким чином, актуальність дослідження визначається потребою підвищення ефективності процесу формування граматичної компетентності

методики навчання граматики на засадах функційно-стильового підходу та недостатнім рівнем теоретико-методичного опрацювання можливостей експресивного синтаксису в системі фахової підготовки.

Отже, дослідження Єлизавети Володимирівни Тарапати є актуальним, важливим і цінним для сучасної методики навчання української мови й освіти загалом.

Наукова новизна результатів дисертації (теоретичних та/або експериментальних). Дисертація Тарапати Є.В. є однією з перших у сучасному українському лінгводидактичному дискурсі спроб комплексно обґрунтувати теоретико-методичні засади формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури з урахуванням функційно-стильового потенціалу синтаксичного рівня мовної системи. У роботі конкретизовано зміст поняття «граматична компетентність майбутнього вчителя української мови і літератури», схарактеризовано її структурні складники, а також уточнено роль синтаксичних засобів експресивності в системі професійного мовлення педагога-словесника. Визначено й теоретично обґрунтовано дидактичні можливості засобів експресивного синтаксису (інверсії, парцеляції, неповних і окличних конструкцій, риторичних запитань і звертань) у процесі формування мовленнєвої гнучкості та комунікативної доцільності висловлення. Це уможливило розроблення й упровадження методики формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури на основі цілеспрямованого використання експресивного синтаксису в освітньому процесі.

У роботі достатньо переконливо й по-новаторськи доведено ефективність запропонованої методики, яка передбачає інтеграцію теоретичного вивчення синтаксичних явищ із практично орієнтованими завданнями аналітико-редакційного та комунікативного характеру, застосуванням завдань на трансформацію, моделювання й інтерпретацію синтаксичних конструкцій. Реалізація методики сприяє розвитку у здобувачів умінь свідомо добирати синтаксичні засоби відповідно до комунікативної мети, стилю та адресата мовлення, формуванню навичок стильово вмотивованого використання експресивних конструкцій у професійній педагогічній діяльності.

Отже, новаторство рецензованої праці полягає у теоретичному обґрунтуванні та практичному розробленні методики формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури на основі експресивного потенціалу синтаксису, ефективність якої підтверджується результатами впровадження в освітній процес.

Теоретичне і практичне значення результатів дисертації. Результати рецензованого дослідження є вагомим внеском у розвиток теорії і методики навчання української мови, зокрема в аспекті формування граматичної компетентності майбутніх учителів-словесників.

На *теоретичному рівні* дисертація Тарапати Єлизавети Володимирівни характеризується системним осмисленням методологічних засад формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури,

здобутком є обґрунтування ролі синтаксичних засобів експресивності як чинника розвитку професійного мовлення педагога-словесника, а також інтерпретація експресивного синтаксису як дидактично значущого ресурсу формування комунікативної та риторичної культури майбутнього вчителя.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості впровадження розробленої методики формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури в освітній процес ЗВО, зокрема під час фахової підготовки студентів-філологів, а також у системі післядипломної педагогічної освіти. Матеріали роботи можуть бути корисними для науковців-лінгводидактів, викладачів закладів вищої освіти, студентів-філологів, а також учителів української мови і літератури у практичній педагогічній діяльності.

Визнаючи вагомість результатів рецепції для науки і практики, вважаємо, що вони *сприяють підвищенню ефективності формування професійної мовленнєвої компетентності майбутніх учителів, розвитку їхніх умінь свідомо добирати й використовувати синтаксичні засоби відповідно до комунікативної мети, стилю та адресата мовлення.*

Наукова обґрунтованість результатів дослідження, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації забезпечена цілісністю методологічного підходу, логічною послідовністю викладу матеріалу та належним поєднанням теоретичного й експериментального рівнів дослідження.

Достовірність отриманих результатів підтверджена їхньою апробацією та верифікацією в процесі педагогічного експерименту, здійсненого на констатувальному, формувальному та підсумковому етапах, що дало змогу простежити динаміку сформованості граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури й обґрунтувати ефективність запропонованої методики.

Наукову обґрунтованість результатів підсилює опрацювання і критичний аналіз авторкою вагомої джерельної бази, що охоплює праці з лінгвістики, лінгводидактики, методики навчання української мови, а також результати сучасних українських і закордонних досліджень із проблем формування мовної та мовленнєвої компетентностей.

Отже, *наукові положення, висновки й рекомендації вважаємо теоретично обґрунтованими й достовірними. Підстав для сумнівів щодо їх достовірності не виявлено.*

Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Визначені в дисертації завдання здобувачка реалізувала на високому науково-методичному рівні. Констатуємо, що Єлизавета Володимирівна володіє методологією наукової діяльності й уміє самостійно здійснювати науково-педагогічне дослідження.

Так, дисертантка самостійно сформулювала мету й визначила завдання дослідження, обрала доцільні методи для їх реалізації, здійснила експериментально-дослідне навчання майбутніх учителів української мови

з використанням засобів експресивного синтаксису, проаналізувала наукову літературу, сформувала належну джерельну базу рецепції, опрацювала, узагальнила й інтерпретувала отримані результати та оформила їх у вигляді дисертації, основні положення якої опублікувала у фахових виданнях України та збірниках наукових праць.

Означене засвідчує, що здобувачка набула необхідних теоретичних знань, умінь, навичок, загальних і спеціальних (фахових) компетентностей дослідника, необхідних для здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки.

З огляду на викладене вважаємо, що поставлені дослідницькі завдання виконано на високому методологічному рівні, а дисертантка є самостійним науковцем, який оволодів необхідними для рівня доктора філософії компетентностями.

Апробація результатів дисертації. Повнота викладу основних результатів дисертації у наукових публікаціях. Основні результати дослідження висвітлено у 12 одноосібних наукових працях. Зокрема, здобувачка має 5 публікацій у наукових виданнях, включених на дату оприлюднення до Переліку наукових фахових видань України і 7 статей, у яких додатково висвітлено наукові результати дисертації.

Усі публікації Тарапати Єлизавети Володимирівни, авторитетне й фахове апробування їх під час виступів на наукових конференціях різного рівня відображають визначені авторкою ідеї, проаналізований матеріал, сформульовані висновки.

Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення й обсягу. Тарапата Є.В. структурує свою наукову роботу відповідно до визначених вимог побудови дисертації. Зокрема, у вступі авторка обґрунтовує актуальність теми дослідження, чітко формулює мету й завдання роботи, коректно визначає об'єкт і предмет рецепції, окреслює теоретико-методологічні засади наукового пошуку, характеризує застосовані методи, подає відомості про експериментальну базу та апробацію результатів дослідження. Авторську концепцію побудови роботи підкреслює логічно й послідовно сформульована наукова новизна, яка засвідчує цілісний алгоритм розв'язання поставлених завдань.

Структурування за розділами дисертації також відповідає вимогам до наукових праць такого рівня. Так, у першому розділі дисертантка зосереджує увагу на теоретичних аспектах дослідження. Передусім ґрунтовно аналізує проблему формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури у психолого-педагогічній і лінгводидактичній літературі, що є важливим для сучасних наукових розвідок у галузі теорії та методики навчання української мови. Належну увагу приділяє характеристиці експресивного синтаксису як лінгвістичного й методичного феномену, визначенню його функційного потенціалу в професійному мовленні майбутнього вчителя-словесника. Із достатньою повнотою й науковою виваженістю авторка висвітлює ключові поняття дослідження та обґрунтовує

методологічні засади формування граматичної компетентності засобами експресивного синтаксису.

У другому розділі Єлизавета Володимирівна детально аналізує сучасний стан сформованості граматичної компетентності здобувачів вищої освіти, розкриває особливості використання засобів експресивного синтаксису у фаховій підготовці майбутніх учителів української мови і літератури. Усвідомлення дисертанткою важливості досліджуваної проблеми сприяло розробленню авторської методики формування граматичної компетентності майбутніх учителів-словесників. Заслуговує схвалення створена система вправ і завдань, спрямованих на розвиток умінь аналізувати, редагувати й доцільно використовувати експресивні синтаксичні конструкції у професійному мовленні. Позитивною оцінкою відзначимо й визначені здобувачкою критерії, показники та рівні сформованості граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури.

Третій розділ відображає експериментальну апробацію запропонованої дисертанткою методики формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури засобами експресивного синтаксису. Науково доцільно визначено вихідні позиції експериментальної методики, а саме: сформульовано мету й завдання педагогічного експерименту, розроблено етапи дослідного навчання, дібрано адекватні методи й прийоми роботи, створено систему текстових і синтаксично орієнтованих вправ і завдань. У цьому ж розділі послідовно висвітлено перебіг експериментально-дослідного навчання, здійснено кількісний і якісний аналізи отриманих результатів. Доведено, що запропонована методика є ефективною та сприяє підвищенню рівня граматичної компетентності здобувачів освіти, розвиткові їхньої мовленнєвої культури, умінь свідомо й стильово вмотивовано використовувати засоби експресивного синтаксису в педагогічній комунікації.

Реалізацію авторської методики здійснено на засадах компетентнісного, комунікативно-діяльнісного, особистісно орієнтованого та текстоцентричного підходів із урахуванням сучасних вимог професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури. Важливого значення у процесі дослідного навчання дисертантка надала роботі з текстом, синтаксичному аналізу мовних одиниць, розвиткові вмінь стильово доцільного використання експресивних конструкцій у професійному мовленні.

Загальні висновки об'єктивно ґрунтуються на результатах дослідження, висвітлених у розділах дисертації, а відтак узагальнюють і підсумовують основні положення наукової праці.

Роботу вирізняють належний рівень наукового викладу, логічність структури, коректність оформлення, а також наявність таблиць, схем і змістовних додатків, що покращують візуальне сприйняття матеріалу дисертації. Загалом *дисертація є самостійним, завершеним науковим дослідженням, оформленим відповідно до чинних вимог щодо дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.*

Дотримання академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях. Відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикації,

з дотриманням принципів академічної доброчесності, що простежується як у характері опрацювання джерельної бази, так і в способі подання наукових результатів.

У роботі авторка коректно використовує наукові джерела, зокрема: послідовно покликається на праці українських і закордонних дослідників, чітко відмежовує власні напрацювання від запозичених положень, що свідчить про належний рівень наукової етики. Аналіз літератури має не компілятивний, а аналітичний характер, що виключає ознаки некритичного запозичення або механічного відтворення чужих ідей. Цитування ілюстративного матеріалу оформлено належним чином, із відповідними покликаннями.

Структура роботи, логіка викладу та характер узагальнень засвідчують самостійність виконаного дослідження. У дисертації простежуємо чітку авторську концепцію, послідовно реалізовану в усіх розділах, що виключає сумніви щодо оригінальності отриманих результатів.

Ознак академічного плагіату, фабрикації чи фальсифікації даних у роботі не виявлено. Виклад матеріалу відповідає нормам наукового стилю, а використання термінології є вмотивованим і послідовним.

Отже, рецензована дисертація відповідає основним принципам академічної доброчесності, а представлені в ній результати можна розглядати як самостійний і оригінальний внесок у розвиток сучасної лінгводидактики.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Дослідження Тарапати Єлизавети Володимирівни характеризується системним підходом і послідовністю щодо наукових інтерпретацій аналізованих понять, явищ і процесів. Проте окремі положення дисертації спонукають до дискусії, а деякі аспекти потребують уточнення і/або пояснення:

По-перше, для кращого унаочнення й системності подання авторської концепції бажано було б деталізувати структурну модель формування граматичної компетентності, доповнивши її такими складниками, як: підходи, методи, прийоми, засоби та форми організації навчання. Це забезпечило б більш цілісне уявлення про технологію реалізації дослідження.

По-друге, певного уточнення потребує запропонована авторкою система критеріїв, показників і рівнів сформованості граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури. Попри загальну наукову вмотивованість і логічність діагностувального інструментарію, у роботі не завжди достатньо чітко конкретизовано межі між окремими рівнями сформованості компетентності, зокрема в аспекті оцінювання здатності здобувачів освіти до стильово мотивованого й комунікативно доцільного використання засобів експресивного синтаксису у професійному мовленні. Деталізування якісних характеристик кожного рівня посилила б діагностичну виразність запропонованої моделі та сприяла б повнішій інтерпретації результатів експериментального навчання.

По-третє, доцільним було б чіткіше диференціювати мовний матеріал і систему вправ з урахуванням різного рівня початкової підготовки здобувачів освіти, що дало б змогу точніше реалізувати принцип індивідуалізації навчання,

уникнути перевантаження окремих етапів роботи та підвищити результативність формування граматичної компетентності.

По-четверте, схвально оцінюючи практичну спрямованість розробленої авторкою методики, вважаємо, що окремі її аспекти могли б бути ширше репрезентовані в контексті сучасного цифрового освітнього середовища. Зокрема, перспективним видається докладніше висвітлення можливостей інтеграції електронних освітніх ресурсів, мультимедійних засобів і цифрових платформ у процес формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури засобами експресивного синтаксису. Такий аспект міг би посилити прикладний потенціал дослідження та увиразнити його відповідність актуальним тенденціям модернізації фахової педагогічної освіти.

По-п'яте, перспективним було б розширення сфери застосування запропонованої методики в умовах змішаного та дистанційного навчання з відповідною адаптацією дидактичного інструментарію та експериментальною перевіркою його ефективності в цифровому освітньому середовищі;

Висловлені зауваження дискусійні, мають переважно рекомендаційний характер, не впливають на наукову новизну, практичне значення й не суперечать тому, що дисертаційна робота є завершеною, уміщує теоретичні та методичні положення й висновки, сформульовані здобувачкою особисто, нові науково обґрунтовані результати, що є істотними для галузі знань 01 Освіта. Висловлені коментарі й зауваги не є категоричними. Позиції і переконання авторки мають право на відстоювання, тому сподіваємося на плідну дискусію.

Загальний висновок про рівень набуття здобувачем теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей. Констатуємо, що Тарапата Єлизавета Володимирівна має високий рівень теоретичних знань, практичних умінь, навичок і компетентностей. Дисертантка підтвердила вміння самостійно проводити дослідження, формулювати висновки, обґрунтовувати власну позицію, дискутувати. Неабияке значення має вміння здобувачки прогнозувати й розв'язувати окреслені проблемні питання, визначати перспективи дослідження. *Усі представлені нами міркування не мають характеру зауважень, а є роздумами з приводу актуальної проблематики дисертаційної роботи Єлизавети Володимирівни.*

Загальна оцінка дисертації і наукових публікацій щодо їхнього наукового рівня з урахуванням дотримання академічної доброчесності та щодо відповідності вимогам. Незважаючи на висловлені нами дискусійні положення й зауваги, наголошуємо на високому теоретико-методологічному рівні рецензованої роботи, на її беззаперечній актуальності для сучасної теорії і методики провадження освітнього процесу, зокрема методики навчання української мови, науковій новизні та практичному значенні. Рецепція Тарапати Є.В. вповні відповідає вимогам МОН України до наукових праць дослідницького жанру.

Дисертація «Методика формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури засобами експресивного

Єлизавета Володимирівна, отримала нові науково обґрунтовані й експериментально перевірені результати.

Означена дисертаційна робота відповідає вимогам п. 6-9 Постанови Кабінету Міністрів України від 12.01.22 р. № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами) та наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», затвердженого Міністерством юстиції України 03.02.2017 р. за № 155/30023, а її авторка, Тарапата Єлизавета Володимирівна, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки.

Рецензент:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри української мови
Факультету української філології,
культури і мистецтва
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка

Тарапата ОВСІЄНКО

КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
Код ЄДРПОУ 45307965

ВЛАСНИЙ ПІДПИС
Овсієнко О.
(підп.)

ЗАСВІДЧУЮ
Тарапата Овсієнко О.
(посада)
О. Малицько